

Polskie skróty ortograficzne
Stopień pierwszy
Projekt
Towarzystwa Opieki
nad Ociemniałymi
[1933]
Orginał drukowany brajlem
przetworzono do postaci elektronicznej
w Dziale Tyflologicznym
Towarzystwa Opieki nad Ociemniałymi
w latach 2007 – 2009

WPROWADZENIE

Opis oryginału **POLSKIE SKRÓTY ORTOGRAFICZNE**

POLSKIE SKRÓTY ORTOGRAFICZNE – projekt przygotowany i opracowany przez Matkę Elżbietę Różę Czacką i współpracowników zawiera pięć oddzielnych pozycji, zatytułowanych:

- Pozycja 1. **Polskie skróty ortograficzne Stopień pierwszy Projekt Towarzystwa Opieki nad Ociemniałymi [1933]**
Zawiera 42 strony numerowane od 1 do 42; jedną stronę tytułową nie numerowaną; ostatnie strony nie numerowane zawierające: „Oдноśniki” i „Stopień I Spis rzeczy”.
- Pozycja 2. **Polskie skróty ortograficzne Stopień drugi Tom pierwszy Projekt Towarzystwa Opieki nad Ociemniałymi Warszawa – Laski 1933** - Zawiera 84 strony numerowane od 1 do 84; jedną stronę tytułową nie numerowaną; ostatnią stronę nie numerowaną: „Spis rzeczy”.
- Pozycja 3. **Polskie skróty ortograficzne Tom drugi [Słownik A] Projekt Towarzystwa Opieki nad Ociemniałymi Warszawa – Laski 1933** - Zawiera 60 stron numerowanych od 1 do 60; jedną stronę tytułową nie numerowaną; ostatnią stronę nie numerowaną: „Spis rzeczy”.
- Pozycja 4. **Klucz stopnia drugiego** - Zawiera 13 stron numerowanych; bez strony tytułowej; dwie puste strony na początku i na końcu po jednej .
- Pozycja 5. **Polskie skróty ortograficzne Stopień trzeci Projekt Towarzystwa Opieki nad Ociemniałymi Warszawa – Laski 1934** - Zawiera 92 strony numerowane od 1 do 92; jedną stronę tytułową nie numerowaną; ostatnią stronę nie numerowaną: „Spis rzeczy”.
- Tekst wszystkich pozycji drukowany jest jednostronnie brajlem.
W niniejszym opracowaniu przetworzono tylko pozycję pierwszą.

Zasady przetwarzania do czytania głosem:

Teksty i objaśnienia pisane integralnie przetworzono do czcionki Arial. Znaki skracające zastąpiono ich numerami w systemie Monnier poprzedzając numer słowem „znak”.

Pozostawiono numerację odsyłaczy umieszczając je na końcu tak, jak w oryginale są na końcu tomu. Informacje podane w nawiasach kwadratowych oznaczają tekst dopisany ręcznie na oryginale pismem czarnym.

Numery stron oryginału zachowano tam, gdzie zaczynają się rozdziały, oraz w tabelach poprzedzając słowem „strona”.

Liczby łacińskie, zapisane wielkimi literami zastąpiono słowami.

Tablice skrótów i słowniki zaadaptowano umieszczając numer znaku z tablicy Monnier poprzedzony słowem „znak” zamiast znaku skracającego. Pominięto znaki „w”, oznaczające oddzielenie, zakończenie i zmianę tekstu z zapisu cyfrowego na literowy lub odwrotnie. Poprawiono ewentualne błędy literowe powstałe prawdopodobnie podczas pisania matrycy do druku. Zachowano oryginalne słownictwo i odmianę używaną przez Autorkę zgodnie z gramatyką i ortografią obowiązującą w latach powstawania „Skrótów” czyli przed reformą polskiej ortografii w roku 1936.

Tablicę układu w systemie Monnier przetworzono stawiając w miejsce znaków litery polskiego alfabetu. Znaki, które nie mają zastosowania w polskim alfabecie podano wyliczając punkty znaku.

Czytelnikowi, który nie zna bardzo dobrze układu Monnier radzimy napisać brajlem tabelę znaków w tym układzie. Ułatwi to rozumienie tekstu objaśnień, a zwłaszcza czytanie tabel.

Strona tytułowa:

**Polskie skróty ortograficzne
Stopień pierwszy
Projekt
Towarzystwa Opieki
nad Ociemniałymi
[1933]**

Strona 1

Odnoszę wrażenie, że całość systemu opracowana jest bardzo jasno i logicznie. Punktem wyjścia jest znajomość samego zagadnienia i praktyczne opanowanie jego, a na tej podstawie zasadniczej opierają się dopiero rozważania więcej teoretyczne. To jest w danym razie jedyna metoda, prowadząca do celu. Dzięki temu system ten będzie mógł liczyć z całym zaufaniem na powszechne uznanie go za dobry i przyjęcie go w praktyce życiowej, - oczywiście z biegiem czasu.

(-) T. Benni

Lipiec, 1933

Strona 2

Anagliptografja L. Braille
Układ i numeracja znaków J. J. Monnier.

Serja pierwsza od 1. do 10. znaku:
Litery a b c d e f g h i j.

Serja druga od 11. do 20. znaku:
Litery k l m n o p q r s t.

Serja trzecia od 21. do 30. znaku:
Litery u v x y z ż sześciopunkt znak 28 punkty 1, 2, 3, 5, 6. litera
ż. znak 30 punkty 2, 3, 4, 5, 6.

Serja czwarta od 31. do 40. znaku:
Litery ą ł ć ń ę znak 36 punkty 1, 2, 4, 6. znak 37 punkty 1, 2, 4, 5, 6.
znak 38 punkty 1, 2, 4, 6. litery ś w

Serja piąta od 41. do 50 znaku:
obniżone znaki pierwszej serii

Serja szósta od 51. do 60 znaku:

znak 51 punkt 4. znak 52 punkty 4, 5. znak 53 punkty 3, 4. znak 54 punkty 3, 4, 5. znak 55 punkty 3, 4. 6. znak 56 punkty 3, 4, 5, 6. znak 57 punkty 4, 6. znak 58 punkty 4, 5, 6. znak 59 punkt 5. znak 60 punkty 5, 6.

Serja siódma od 61. do 63.

znak 61 punkt 3. znak 62 punkty 3, 6. znak 63 punkt 6.

Strona 3

Objaśnienie tablicy w układzie i z numeracją J. J. Monnier.

W jednym z dawnych roczników "Valentin Haüy" znajduje się artykuł J. J. Monnier pod tytułem: "Numérotation des signes de l'écriture Braille", przedrukowany w "Etudes Pédagogiques", Villey et Pérouze, 1923 r. Dziwna rzecz, że artykuł ten nie wzbudził w swoim czasie w kołach tyflofilów takiego zainteresowania, na jakie bezsprzecznie zasługuje. Podczas pracy nad systemem polskich skrótów Braille'a tablica systemu i numeracja p. Monnier oddały wielkie usługi i nasunęły nowe i głębsze zrozumienie logiki całego systemu i jego konsekwencji praktycznych. W przekonaniu, że tablica p. Monnier może być równie użyteczna dla wszystkich, posługujących się systemem Braille'a, Towarzystwo Opieki nad Ociemniałymi w Polsce, za pozwoleniem p. Monnier, a mając na względzie jedynie dobro niewidomych, pragnie podzielić się z tyflofilami spostrzeżeniami i korzyściami, które udało się wydobyć z tablicy i numeracji p. Monnier.

W większości objaśnień i tablic systemu Braille'a mówi się zwykle tylko o pięciu seriach i trzynastu znakach t. zw. "poza systemem", rozmieszczonych przypadkowo i tym sposobem zapoznaje się rolę, którą te znaki odgrywają w całości systemu i ich ścisłą zależność od zasady, rządzącej nim. W tablicy p. Monnier przeciwnie, cała logika systemu Braille'a i zasada jego jest uwydatniona z całą wyrazistością.

Tablica ta zawiera siedem seryj, z których sześć składa się z 10 znaków, siódma z trzech. Jeśli wnikać głębiej w układ tej tablicy, można zauważyć, że cztery serje: druga, trzecia, czwarta i piąta pochodzą od pierwszej podstawowej i tworzą się albo przez obniżenia znaków w prostokącie tak jak w piątej serji, albo też przez kolejne i metodyczne dodanie w serjach drugiej, trzeciej i czwartej trzech znaków siódmej serji, które dlatego powinny nosić nazwę znaków pomocniczych, gdyż ich właściwym zadaniem jest

rozwińnięcie całego systemu. Oto dlaczego w tablicy (dla widzących) oznaczyliśmy je trzema różnymi barwami, które odnajduje się odpowiednio we wszystkich znakach seryj pochodnych, utworzonych za pomocą tych znaków pomocniczych. *1(zob. odnośnik 1 na stronie odnośników)

Co zaś do szóstej serji, która pozornie zdaje się odstępować od ogólnej zasady porządku systemu i nie mieć związku z tą zasadą, jest ona przeciwnie jej potwierdzeniem. Jest ona streszczeniem dokładnem, chociaż fragmentarycznem całego systemu czyli pięciu poprzednich seryj, licząc po dwa znaki na każdą serję. Dwa pierwsze i dwa ostatnie znaki (51, 52 i 59, 60) odpowiadają pierwszej i piątej serji, sześć znaków środkowych odpowiadają serjom drugiej, trzeciej i czwartej. Numeracja znaków Monnier uzupełnia i wyjaśnia system Braille'a. Wskazuje ona ze ścisłością matematyczną miejsce każdego znaku w każdej serji, nadając mu nazwę w systemie, przez co posiada nieocenioną wartość praktyczną dla ludzi, którzy mają wiele do czynienia z systemem Braille'a. Wiadomo bowiem, jak trudną jest rzeczą określenie znaku brajlowskiego jako znaku stojącego oddzielnie, a nie wchodzącego w skład wyrazu. Określenie znaku za pomocą litery, którą oznacza, jest możliwe tylko dla znaków alfabetu i wtedy nawet nie zawsze jest ścisłe, gdyż ten sam znak może mieć różne znaczenia, zależnie od zastosowania (znak 7 oznacza literę "g", poprzedzony numerykiem oznacza cyfrę 7, w systemie skrótów może posiadać inne, w muzykografji jeszcze inne znaczenie). Określenie znaku przez wyliczenie punktów, z których się składa, zabiera wiele czasu, zajmuje wiele miejsca i wymaga uciążliwego wysiłku wyobraźni. Określenie znaków przy pomocy numeracji Monnier, dogodne przy każdym stosowaniu Braille'a, jest szczególnie nieocenione w korespondencji i w oznaczaniu znaków brajlowskich zarówno w druku czarnym jak białym, gdyż zapobiega możliwym pomyłkom i nieporozumieniom.

W ten sposób ułożona tablica wykazuje z całą wyrazistością logikę systemu. Każdy znak da się określić dokładnie, jako pochodny w stosunku do serji podstawowej; nie wymaga to żadnego wysiłku pamięciowego, gdyż określenie to wynika logicznie z prawa tworzącego system Braille'a. Prócz tego, ponieważ pierwsza serja służy jednocześnie do oznaczania cyfr i liter, zapamiętanie numeracji znaków podstawowych i pochodnych automatycznie narzuca się pamięci.

Te wszystkie korzyści skłaniają do jak najszerszego rozpowszechnienia i zastosowania powyższej tablicy wraz z numeracją J. J. Monnier.

Strona 9 Wstęp.

Odkąd anagliptografia Braille'a weszła powszechnie w użycie jako najlepszy system pisma dla niewidomych, zaczęła się dla nich nowa era, a dla samego systemu okres pełnego rozwoju i dalszych zastosowań. Myliłby się ten, kto by przypuszczał, że wystarczy nauczyć niewidomych czytać i pisać brajlem. Należy ich doprowadzić, o ile ich poziom intelektualny na to pozwala, do takiego opanowania techniki brajla, aby mógł im on służyć we wszelkich okolicznościach życia tak jak zwykłe pismo służy inteligentnemu widzącemu. Niewidomi, którzy osiągną ten stopień sprawności we władaniu brajlem i stosowaniu go, będą szerzyli słowem i przykładem zrozumienie znaczenia brajla wśród innych niewidomych. Oto jak L. W. Rodenberg, autor artykułu: "The Significance of Standard English Braille", w numerze styczniowym "The New Beacon" z 1933 r. świetnie charakteryzuje znaczenie brajla w nowoczesnym życiu niewidomego, głosząc zasadę "maximum brajlizmu": "Maximum brajlizmu jest to przeświadczenie o niezawodnej użyteczności systemu brajlowskiego. Maximum brajlizmu to pojęcie, zasada, która powinna być z całą jasnością i mocą wpojona w umysły niewidomych. Każdy z nich powinien być doprowadzony do zdawania sobie sprawy, że system brajlowski jest konieczny dla ich powodzenia intelektualnego, zawodowego i społecznego, że jest istotny dla ich samowystarczalności i szczęścia. Przy jego pomocy niewidomy zaoszczędzi wiele czasu, energii i pieniędzy i pomnoży w tym samym stopniu swoje możliwości". Brajl jest jedynym i nieocenionym narzędziem pracy intelektualnej, czy na poziomie elementarnym, czy tem bardziej na wyższym i można twierdzić bez przesady, że normalnie samowystarczalność niewidomych zależy w znacznym stopniu od sprawnego i świadomego posługiwania się brajlem. To nieocenione narzędzie w zwykłej swojej postaci ma wszakże pewne braki i wymaga pewnych poprawek i uzupełnień. Brakiem podstawowym pisma brajlowskiego jest wielkość jego liter, która powoduje z kolei wielki rozmiar książek brajlowskich i, co za tem idzie ich nieporęczność i kosztowność. Temu brakowi starano się zaradzić w różny sposób. W tym celu zmniejszono do możliwych granic wielkość liter brajlowskich, wprowadzono druk obustronny t. zw. międzylinjowy i międzypunktowy, wreszcie obmyślono i zastosowano pismo skrócone, t. zw. 1. skróty ortograficzne i 2. stenografję. Stenografja brajlowska ma takie samo znaczenie i zastosowanie jak i stenografja zwykła dla widzących, to znaczy, służy przede wszystkim jako narzędzie prędkiego pisanja, do

robienia notatek i t. p. Nie można jej używać do pisania i drukowania książek, gdyż opiera się ona na podstawie fonetycznej, nie liczy się z ortografią i skraca pismo nie według z góry przewidzianych i ustalonych prawideł, ale według woli piszącego. Skróty ortograficzne, które, jak wskazuje ich nazwa, liczą się z prawidłami gramatyki i ortografji, mają na celu głównie zaoszczędzenie miejsca przez skrócenie pisma i zmniejszenie w ten sposób objętości druków brajlowskich. Nie sprawiają one przy odczytywaniu tej trudności, co stenografja, ponieważ mają ściśle i stałe prawidła, ogólnie obowiązujące, od których się nie odstępuje w czytaniu ani w pisaniu.

Pierwsze próby skrótów, robione we Francji, były chaotyczne, wahały się między stenografją opartą na zasadzie fonetycznej a pismem, uwzględniającem zasadę ortograficzną. Utorowały one jednak drogę pracy M. de la Sizeranne, który w roku 1883 ogłosił swój doskonały i praktyczny system skrótów ortograficznych dla języka francuskiego. System używany do tej pory we Francji, został rozszerzony przez Komisję zwołaną staraniem "American Braille Press" i wydany w nowej formie w r. 1926. Oba te systemy stosowane są równorzędnie we Francji.

Jednocześnie ta sama potrzeba wywołała analogiczne poczynania w Anglii i w Niemczech, gdzie powstały systemy pisma skróconego zastosowanego do odrębnych właściwości każdego z tych języków. Powyższe systemy skracają przeciętnie pismo brajlowskie od 25 do 30 procent. W Anglii i w Ameryce do ostatnich czasów istniała rozbieżność między kilkoma systemami pisma punktowego, a w samym systemie Braille'a istniała różnica między skrótami używanymi w Anglii i w Ameryce. Dopiero w ubiegłym roku zostało osiągnięte porozumienie między Anglią i Ameryką i zarówno rozmaite odmiany integralnego jak i skróconego pisma punktowego zostały ujednostajnione dla wszystkich mówiących językiem angielskim.

W obecnych czasach skróty ortograficzne są wprowadzone do większości języków narodów cywilizowanych. Stanowią one niezbędne uzupełnienie systemu Braille'a, o ile układ ich jest dostatecznie jasny, logiczny i łatwy do zapamiętania. Skróty, jakich używa się za granicą, dzielą się na kilka kategorii, ale stanowią jednolite i kompletne systemy. Punkt ten zasługuje na uwagę, gdyż istnieją u nas pod tym względem nieporozumienia. W pojęciu wielu osób, nie dość kompetentnych skróty ograniczają się do kilku znaków, skracających kilka wybranych zbiegów liter. Tego rodzaju pojęcie skrótów jest niewątpliwie zbyt ciasne. Skróty nie ograniczają się do tak szczupłego zakresu. Zbiegi liter najczęściej

spotykane stanowią część i podstawę ich. Poza tem do kompletnego systemu skrótów należą skróty całych wyrazów przy pomocy jednego znaku i skróty wyrazów przy pomocy dwóch lub więcej znaków lub liter charakterystycznych dla danego wyrazu. Rozumie się, że im większy zakres skrótów, tem lepiej spełniają one swoją rolę, tem są praktyczniejsze, ale zarazem i trudniejsze. Mając na względzie nie jednakowy poziom intelektualny niewidomych, w niektórych językach dzielą całokształt systemu Braille'a na stopnie, zależnie od trudności. Tak np. w języku angielskim rozróżnia się trzy stopnie Braille'a. Stopień pierwszy stanowi pismo nie skrócone t. zw. integralne; stopień drugi daje skróty najczęstszych zbiegów liter, końcówek i t. p. oraz najprostszych wyrazów. Stopień trzeci zawiera prócz tamtych jeszcze wiele innych skrótów wieloznakowych, użytecznych dla osób wykształconych i czytających dużo i biegle brajlem. Stopień pierwszy stanowi niezbędną podstawę skrótów i nie należy przechodzić do stopni wyższych, zanim się nie opanuje dobrze stopnia pierwszego czyli pisma integralnym. (zob. odnośnik pierwszy do strony 16 na stronie odnośników)

Podział skrótów na dwa stopnie, zastosowany w języku angielskim, jest bardzo użyteczny, gdyż umożliwia jednocześnie jak najszerze i jak najpraktyczniejsze ich zastosowanie. Nie ogranicza się wtedy skrótów tylko do najprostszych, dostępnych wszystkim; na wyższym stopniu dopuszcza się i trudniejsze. Jednocześnie nie narzuca się jednak skrótów zbyt trudnych tym, dla których one są niedostępne. Tym sposobem unika się większości zarzutów formułowanych przeciw skrótom jak np., że są one zbyt trudne, że zmniejszają szybkość czytania i t. p. Czytelnik przyswaja sobie ten stopień, który jest dla niego dostępny i użyteczny, a wówczas skróty tego stopnia nie tylko nie przedstawiają trudności, ale przeciwnie, przyśpieszają sam proces czytania, jak stwierdzają osoby, czytające skrótami.

W języku polskim nie było dotąd systemu skrótów w całym znaczeniu tego słowa. Nie można nazwać systemem skrótów tych kilku przypadkowo zastosowanych znaków, które wprowadzono do alfabetu dla skrócenia niektórych zbiegów liter, czy to w dawnym alfabecie lwowskim, czy też w bydgoskim, chociaż wiele osób u nas sądzi, że na tem właśnie skróty polegają.

Kiedy w r. 1928 Towarzystwo Opieki nad Ociemniałymi rozpoczęło pracę przygotowania projektu skrótów w języku polskim, rozumiało ono, że należy ją oprzeć na materiałach pewnych i gruntownie opracowanych. Okazało się jednak, że materiałów takich nie ma i że trzeba je dopiero zebrać i opracować. Szło o to, aby liczbą znaków brajlowskich bądź co bądź ograniczoną skrócić

elementy językowe najczęstsze, a zatem naprawdę zasługujące na skrócenie. Prace przygotowawcze Towarzystwa poszły więc w kierunku najpierw poszukiwania materiałów a następnie podjęcia obliczeń częstości różnych elementów językowych w języku polskim oraz poznania rozwiązań analogicznego problemu w skrótach innych języków.

Mimo skrzętnych poszukiwań nie udało się odnaleźć wyczerpujących materiałów nieodzownych do tej pracy. Dane co do częstości zbiegów dwuliterowych, dostarczone w r. 1928 z Ministerstwa Spraw Wojskowych i dane co do częstości różnych zbiegów, cząstek słowotwórczych a nawet niektórych wyrazów udzielone uprzejmie przez Związek Stenografów za łaskawem pośrednictwem p. Korbela i zaczerpnięte z podręcznika stenografii Kapuścińskiego, okazały się nie dość zgodne i nie wystarczające. Wówczas Towarzystwo podjęło samo według wskazówek udzielonych przez językoznawców i Główny Urząd Statystyczny pracę obliczenia częstości zbiegów liter, która wkrótce została przejęta, poprowadzona i zakończona przez Główny Urząd Statystyczny pod łaskawym i kompetentnym kierunkiem pana Naczelnika Kraeutlera. Polegała ona na statystycznym zbadaniu serii tekstów polskich z różnych dziedzin (literatura popularno-naukowa, pamiętnikarstwo, beletrystyka) z uwagi na częstość zachodzenia napotkanych w języku zbiegów liter. Wyniki tych opracowań, obejmujących blisko sto tysięcy zbiegów liter, stały się podstawą wyboru tych a nie innych elementów do skrócenia. Studja porównawcze nad skrótami w innych językach wykazały możliwość rozszerzenia zastosowalności tych samych znaków przez nadanie im różnych znaczeń, zależnie od miejsca, które zajmują w wyrazie, na początku lub przy końcu jego, przed samogłoską lub przed spółgłoską i t. p. To pozwoliło na znaczne rozszerzenie zasobu skrótów przy tej samej liczbie znaków, które nie mogą ulec zmianie i przyrostowi. Studja te wskazały również, jak charakter skrótów jest różnorodny zależnie od właściwości odmiennych danego języka i jak użyteczność skrótów w znacznej mierze zależy od odpowiedniego dostosowania ich do charakteru danego języka.

Większą trudność niż ustalenie częstości zbiegów liter stanowiło ustalenie częstości wyrazów. Mimo starannych poszukiwań i zwracania się do wybitnych specjalistów językoznawstwa i statystyków nie udało się Towarzystwu znaleźć dość praktycznej metody badania częstości wyrazów analogicznej do metody badania częstości zbiegów liter. Porównanie słowników w skrótach różnych języków nie wykazało w doborze tych słowników żadnej zasady rozumowej, a wskazywało raczej na wybór

przypadkowy. W rezultacie, idąc za radą prof. Benniego zdecydowaliśmy przestudjować słownik i dokonać wyboru, kierując się następującymi wytycznymi:

1. Staraliśmy się ustalić przede wszystkim pewien zasób najczęstszych potocznych wyrazów z życia codziennego, głównie określających stosunki, a więc przyimków i przysłówków, a także rzeczowników, czasowników i przymiotników, oznaczających najczęstsze przedmioty, czynności i cechy. Większość tych wyrazów weszła w skład pierwszego i drugiego stopnia.

2. Ponad to wybraliśmy wyrazy, mniej częste, oznaczające cechy i pojęcia oderwane, używane zarówno w mowie jak i w piśmie sfer inteligentnych.

3. Ze względu na przewidywany wybór książek, które będą przepisywane skrótami i czytelników o wykształceniu średnim i wyższym, uwzględniliśmy wyrazy bardziej specjalne, ale powtarzające się często w niektórych kategoriach utworów literackich lub naukowych, jako to: terminy religijne, historyczne, społeczne, prawne, nazwy poszczególnych nauk i t. p., biorąc pod uwagę szczególnie wyrazy długie i trudno skrcające się. Wyrazy, wymienione pod drugim i trzecim weszły głównie w skład trzeciego stopnia. W wyborze tym kierowaliśmy się raczej zdrowym rozsądkiem i intuicją, rozumiejąc, że pozostawiamy tym sposobem pewne pole do wolności i przypadkowości, szczególnie na stopniu trzecim, nie było jednak innego sposobu i, wydaje nam się, że mimo to, wybór ten jest w naszych skrótach bardziej racjonalny i mniej przypadkowy niż w skrótach innych języków. W ten sposób zebrany i uporządkowany materiał stanowi właściwe tworzywo skrótów, które dzielą się u nas także na kilka kategorii i stanowią trzy stopnie.

Rozróżnia się następujące kategorie skrótów:

a) Zbiegi liter najczęściej spotykane.

b) Częstki słowotwórcze, przedrostki i przyrostki oraz końcówki części mowy odmiennych.

c) Całe wyrazy skrócone jednym znakiem, które według terminologii stenografów nazywamy znacznikami.

d) Wyrazy skrócone dwoma lub wieloma znakami.

Stopień pierwszy zawiera wyłącznie skróty jednoznakowe: *zbiegi liter* i *znaczniki*.

Stopień drugi zawiera prócz poprzednich także częstki *słowotwórcze* (przedrostki i przyrostki) i *fleksyjne* (kończówki odmian) oraz wyrazy dwu lub *wieloznakowe*, najczęściej *spotykane*.

Stopień trzeci prócz powyższych zawiera również wyrazy skrócone dwoma lub wieloma znakami, niezbędne dla ludzi o wyższym poziomie wykształcenia.

Przy układaniu skrótów polskich staraliśmy się uwzględnić cechy charakterystyczne języka polskiego. Dlatego położyliśmy duży nacisk na skróty części słowotwórczych, a szczególnie fleksyjnych, które tak wielką rolę odgrywają w języku polskim. Staraliśmy się również o zastosowanie znaków w sposób najbardziej ekonomiczny. Między znakami systemu spotykają się takie, które nie mają żadnego zastosowania w alfabecie. Znaki te jako zupełnie swobodne zastosowaliśmy w skrótach do takich elementów językowych, które powtarzają się często i wszędzie. Te wchodzi głównie w skład pierwszego stopnia. Są inne znaki, które służą jako litery, ale nie spotykają się nigdy lub tylko wyjątkowo w pewnych sytuacjach czy połączeniach, np. „ą”, „ę”, na początku wyrazu samo „h” na końcu i t. p. Te służą jednocześnie jako skróty w tych kombinacjach, w których się normalnie nie spotykają, więc jako znaczniki, skróty przedrostków lub końcówek. Te ostatnie wchodzi głównie w skład drugiego stopnia.

Czasem ten sam znak może być jednocześnie skrótem kilku elementów, które nigdy nie spotykają się w takiej samej sytuacji np. jakiejś końcówki czasownikowej i przyrostka rzeczownikowego, zbiegów liter jednego przed samogłoską, drugiego przed spółgłoską i t. p. W ten sposób używamy ich tylko na drugim i trzecim stopniu.

Strona 27 Prawidła Ogólne

Niniejsze skróty ortograficzne skracają pismo brajlowskie o jedną trzecią.

Warunkiem koniecznym używania skrótów pierwszego, drugiego i trzeciego stopnia jest doskonała znajomość pisma integralnym oraz poprawne władanie językiem polskim.

§ 1. Prawidła systemu skrótów są łatwe i proste, o ile się je stosuje dokładnie. Nie wolno używać skrótów dowolnie przez siebie utworzonych. Nie wolno także używać skrótów nie zamieszczonych w tablicach ani też pomijać tych, które są w tablicy stopnia, którego się używa, gdyż system skrótów na każdym stopniu stanowi ściśle powiązaną całość. Dla ułatwienia rozumienia prawideł daje się w miarę potrzeby odpowiednie przykłady.

§ 2. W pełnym systemie są cztery rodzaje skrótów:

- a) Zbiegi liter wyrażone jednym znakiem.
- b) Przedrostki, przyrostki i końcówki wyrażone jednym znakiem.
- c) Wyrazy skrócone jednym znakiem (znaczniki).
- d) Wyrazy skrócone dwoma lub wieloma znakami.

Skróty te podane są w kilku tablicach i w słowniczkach w różnym układzie.

Stopień pierwszy zawiera dwie tablice: tablicę A zbiegów liter i znaczników w kolejności znaków, tablicę B, zawierającą te same skróty w porządku alfabetycznym.

Stopień drugi zawiera również dwie tablice: tablicę A zbiegów liter, przyrostków, przedrostków, końcówek i znaczników w kolejności znaków i tablicę B z temi samymi skrótami w porządku alfabetycznym; ponadto słownik A wyrazów w formach podstawowych skróconych dwoma lub więcej znakami i słownik B odmian, stanowiących wzory odmian prawidłowych i odmiany nieprawidłowe wyrazów ze słownika A.

Stopień trzeci prócz tablic i słowników drugiego stopnia zawiera swoje własne słowniki. W słowniku A na drugim i trzecim stopniu przy wyrazach, które odmieniają się prawidłowo stawia się cyfrę rzymską, oznaczającą wzór odmiany w słowniku odmian; przy wyrazach, odmieniających się nieprawidłowo - odnośnik, odsyłający do odmiany in extenso lub form stanowiących wyjątki, umieszczonych w słowniku odmian B. Prócz tablic i słowników podstawowych załącza się jeszcze tablice dodatkowe C, klasyfikujące te same skróty zależnie od ich wartości językowej jako zbiegi, znaczniki, przedrostki, przyrostki, końcówki. Prócz tablic i słowników elementów językowych integralnym w porządku alfabetycznym, które służą przede wszystkim jako przewodniki przy pisaniu, zamieszcza się brajlem analogiczne tablice i słowniki skrótów w kolejności znaków, które służą jako klucze przy czytaniu.

§ 3. Skróty zostały utworzone w różny sposób.

1. Przez zastosowanie znaków systemu nie używanych w piśmie integralnym, które zostały użyte w pierwszym rzędzie dla oznaczenia najważniejszych zbiegów liter.

Np. Znak 53 – c z

Znak 38 – r z

Znak 28 – c h

i t. p.

2. Przez zastosowanie w skrótach liter cudzoziemskich, które jako swobodne w języku polskim, zostały również użyte przeważnie jako skróty zbiegów liter. W wyrazach lub cytatach cudzoziemskich przywraca się im ich znaczenie pierwotne przez użycie znaku integralu.

Przykłady: znak 17 – s z

Znak 23 – m i

i t. p.

3. Przez zastosowanie jako skrótów znaków pisarskich, których używamy przede wszystkim jako zbiegów liter.

Przykłady: Znak 49 i a

Znak 45 i e

i t. p.

4. Wszystkie znaki systemu prócz liter, mających znaczenie wyrazów jak a, i, o, u, i znaków 57, 58 i 59 trudniejszych do odczytania, zostały użyte jako znaczniki.
- § 4. Znaków oznaczających zbiegi liter wolno używać, o ile te zbiegi stanowią część tej samej sylaby. Poza granicę jednej sylaby sięgają niektóre końcówki i przyrostki wymienione w tablicy.
- § 5. Znak 61 jest znakiem skrótu. Skraca on te wyrazy spoza systemu skrótów, które w czarnym druku zwykle skraca się przez użycie kropki.
Przykład: i t. p., i t. d.
- § 6. Imiona własne pisze się bez skrótów i ze znakiem dużej litery. Jeśli jednak w tekście jakiegoś utworu imię własne powtarza się bardzo często, można użyć inicjału lub paru pierwszych liter ze znakiem dużej litery na początku, a znakiem skrótu (znak 61) na końcu. Można również dołączyć skróty specjalne wyrazów często spotykających się w danym utworze. Skróty te należy, o ile można, zapożyczać ze słownika skrótów wyższego stopnia. Tablica tego rodzaju skrótów powinna być wówczas podana na początku każdego tomu dzieła. Cytaty staropolskie i z języków obcych piszą się bez skrótów.
- § 7. W systemie skrótów zarówno jak i w piśmie nie skróconym używa się znaku dużej litery. Znaku tego nie wolno odrzucać pod pozorem oszczędności miejsca.
- § 8. W systemie skrótów stosuje się wszystkie prawa gramatyki i pisowni. Wyrazy przenosi się według prawideł obowiązujących ogólnie.
- § 9. Jeżeli podwojony znak przystankowy (znak wierszowy, kropka, wykrzyknik, znak zapytania), stawia się po skrócie oznaczonym tym samym znakiem, koniec wyrazu należy pisać integralnie zamiast skrótem.
- § 10. System niniejszy jest tak ułożony, aby nie dopuścić do dwuznaczności i nieporozumień; gdyby jednak wyjątkowo w jakiejś pojedynczym wypadku, wyraz wątpliwy lub część wyrazu należy napisać integralnie. Dla uniknięcia wszelkich nieporozumień należy stosować się ściśle do prawideł i używać tylko tych skrótów, które znajdują się w tablicach i w słowniczkach. Wyjątek stanowią skróty przewidziane w § 5.

Strona 35 Stopień pierwszy Tablica A

Serja pierwsza

znak 1
znak 2 bo
znak 3 co
znak 4 do
znak 5 ale
znak 6 im
znak 7 go
znak 8 tu
znak 9
znak 10 ja

Serja druga

znak 11 kto
znak 12 ile
znak 13 ma
znak 14 nic
znak 15
znak 16 po
znak 17 sz wszystko
znak 18 raz
znak 19 są
znak 20 to

Serja trzecia

znak 21
znak 22 dz we
znak 23 mi mi
znak 24 pod
znak 25
znak 26 że
znak 27 ze ze
znak 28 ch ich
znak 29 bez
znak 30 st jest

Seria czwarta

znak 31 już
znak 32 był
znak 33 cię
znak 34 gdy

znak 35 jak
znak 36 prz przy
znak 37 za za
znak 38 rz rzecz
znak 39 się
znak 40

Strona 36

Serja piąta

znak 41 ta ta
znak 42 ra przez
znak 43 my my
znak 44 ię dla
znak 45 ie który
znak 46 wa więc
znak 47 na na
znak 48 wy wy (*) gwiazdka odsyłacza
znak 49 ia być
znak 50 je je (*) gwiazdka odsyłacza

Serja szósta

znak 51 ją ją
znak 52 by by
znak 53 cz czy
znak 54 nie nie
znak 55 od
znak 56 ny on
znak 57
znak 58
znak 59 ko
znak 60 ty ty

Serja siódma

znak 61 te te
znak 62 zy tak
znak 63 le mu

Strona 37

Uwagi

A. Jeżeli w tablicy po znaku skracającym podane jest dwukrotnie jednobrzmiące jego znaczenie, wskazuje to, że skrót ten jest jednocześnie skrótem zbiegu liter i skrótem wyrazu (znacznikiem).

B. Jeżeli w tablicy po znaku skracającym podane jest dwukrotnie różnobrzmiące jego znaczenie, to pierwsze z tych znaczeń jest skrótem zbiegu liter, drugie jest skrótem wyrazu (znacznikiem).

Strona 38 Tablica B Porządek alfabetyczny

ale znak 5
bez znak 29
bo znak 2
by znak 52
być znak 49
był znak 32
ch znak 28
cię znak 33
co znak 3
cz znak 53
czy znak 53
dla znak 44
do znak 4
dz znak 22
gdy znak 34
go znak 7
ia znak 49
ich znak 28
ie znak 45
ię znak 44
ile znak 12
im znak 6
ja znak 10
jak znak 35
ją znak 51
je znak 50
jest znak 30
już znak 31
ko znak 59
kto znak 11
który znak 45
le znak 63

ma znak 13
mi znak 23
mu znak 63
my znak 43
na znak 47
nic znak 14
nie znak 54
ny znak 56

Strona 39

od znak 55
on znak 56
po znak 16
pod znak 24
prz znak 36
przez znak 42
przy znak 36
ra znak 42
raz znak 18
rz znak 38
rzecz znak 38
są znak 19
się znak 39
st znak 30
sz znak 17
ta znak 41
tak znak 62
te znak 61
to znak 20
tu znak 8
ty znak 60
w znak 46
we znak 22
więc znak 46
wszystko znak 17
wy znak 48
za znak 37
ze znak 27
zy znak 62
że znak 26

strona 40 Tablica C Zbiegi.

by znak 52
ch znak 28
cz znak 53
dz znak 22
ia znak 49
ie znak 45
ię znak 44
ją znak 51
je znak 50
ko znak 59
le znak 63
mi znak 23
my znak 43
na znak 47
nie znak 54
ny znak 56
prz znak 36
ra znak 42
rz znak 38
st znak 30
sz znak 17
ta znak 41
te znak 61
ty 60 znak
wa znak 46
wy znak 48
za znak 37
ze znak 27
zy znak 62

Znaczники

ale znak 5
bez znak 29
bo znak 2
by znak 52
być znak 49
by znak 32
cię znak 33
co znak 3
czy znak 53

Strona 41

dla znak 44

do znak 4
gdy znak 34
go znak 7
ich znak 28
ile znak 12
im znak 6
ja znak 10
jak znak 35
ją znak 51
je znak 50
jest znak 30
już znak 31
kto znak 11
który znak 45
ma znak 13
mi znak 23
mu znak 63
my znak 43
na znak 47
nic znak 14
nie znak 54
od znak 55
on znak 56
po znak 16
pod znak 24
przez znak 42
przy znak 36
raz znak 18
rzecz znak 38
są znak 19
się znak 39
ta znak 41
tak znak 62
te znak 61
to znak 20
tu znak 8
ty znak 60
we znak 22
więc znak 46
wszystko znak 17
wy znak 48
za znak 37
ze znak 27

że znak 26

brak numeru strony w oryginale

Oдноśniki.

1. 3 Przestają one być osobnymi znakami z chwilą, gdy wchodzi w skład innych znaków jako punkty: 3., 3 i 6., 6.
1. 16 Patrz: Objąsnienie do nowych skrótów angielskich. "Standard English Braille", Grades I and II 1932: "National Institute for the Blind", 224-6-8, Great Portland Street, Londyn, W. 1.
1. 36 Znak 49. stojący pojedynczo oznacza zawsze czasownik *być*. Jako znak odnośnika stawia się między dwoma nawiasami w brajlu.
2. 36 Przed znakiem cudzysłowu otwartym i zamkniętym (znaki 48 i 50) należy postawić znak integralu, gdyby mogła być dwuznaczność ze zbiegiem *wy* lub *je*. Przykład: słowo *wydaje*, skraca się 48 da 50 natomiast *da* ze znakiem cudzysłowu , 44 48 4 1 50

brak numeru strony w oryginale

Stopień I Spis rzeczy

Anagliptografja systemu	
Braille'a, układ i numeracja	
znaków J. J. Monnier	2
Objąsnienie systemu anagliptografji	3
Wstęp do systemu skrótów	9
Prawidła ogólne	27
Tablica A.....	35
Uwaga.....	37
Tablica B.....	38
Tablica C	40